

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ніколаєвої Ольги Вікторівни «Цивільно-правовий режим творів архітектури, створених з використанням штучного інтелекту: вітчизняний та світовий досвід», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 4 від від 18 листопада 2024 року)**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Технології, пов'язані з використанням штучного інтелекту, впливають на майже всі сфери суспільства, а отже – виникають нові відносини, які потребують відповідного правового регулювання. Право інтелектуальної власності при цьому є однією з підгалузей цивільного права, що зазнає наразі найбільших змін у зв'язку з впровадженням у відповідні відносини штучного інтелекту, як його навчанням, так і умовами й результатами його застосування. Питання, що виникають у зв'язку з цим, мають як морально-етичний, так і економічний характер. Авторське право як інститут, що пов'язаний зі створенням творів, які є результатами інтелектуальної, творчої діяльності людини, відчутно трансформується під впливом новітніх технологій, змінюються погляди на твір як на об'єкт відповідних відносин. Так, переглядається розуміння внеску людини, необхідного для визнання того чи іншого об'єкта оригінальним, і, як наслідок, надання йому правової охорони як твору.

Чинне законодавство України про авторське право і суміжні права реагує на ці зміни: натепер маємо легальне визначення поняття твору та його оригінальності, що дають підстави відрізнити твір від неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, зрештою, вперше окреслено особливості правового режиму неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, що стосуються й тих комп'ютерних програм, у яких використовуються методи штучного інтелекту. Однак відповідні положення

містять лише загальні правила про надання на такі об'єкти прав особливого роду (*sui generis*), тому є потреба наукової розробки й деталізації цих правил.

Водночас твір архітектури як об'єкт авторського права істотно відрізняється від інших видів творів, очевидно, він є складним і за процесом його створення, і за вимогами до цього процесу, і за формами об'єктивного вираження такого твору. Тому й виникає необхідність окремо дослідити вплив застосування технологій штучного інтелекту на відносини зі створення творів архітектури, зокрема на здійснення авторського нагляду в архітектурній діяльності, на розпорядження цими творами та відповідальності в разі порушення прав на них, а також за шкоду, завдану внаслідок використання об'єктів, у яких втілено твори архітектури. У зв'язку з цим важливим є розуміння місця штучного інтелекту в цивільних, і зокрема авторсько-правових відносинах, питання про яке є дискусійним і потребує наукового дослідження, а також кваліфікації результату функціонування штучного інтелекту як об'єкта цивільних прав.

Проблематиці правового регулювання відносин, досліджуваних у роботі, зокрема щодо об'єктів інтелектуальної власності та правової природи штучного інтелекту, присвячено праці низки науковців. Так, вказані питання розглядали у своїх працях Г. О. Андрощук, М. М. Великанова, А. О. Вербицька, Є. А. Греков, Р. Є. Еннан, Ю. М. Жорнокуй, Ю. М. Капіца, Т. Г. Каткова, Х. І. Кметик-Подубінська, А. О. Кодинець, С. Р. Корнєєва, В. М. Косович, С. В. Мазуренко, Л. Р. Майданик, К. М. Міліцина, Є. О. Мічурін, Т. О. Музика, В. В. Надьон, О. А. Підпригора, Х. Ю. Тарасенко, Є. О. Тупицька, М. С. Уткіна, Р. Б. Шишка, О. О. Штефан, О. С. Яворська, І. Є. Якубівський, В. Л. Яроцький, R. Anusha, H. Aoki, S. Chesterman, A. Guadamuz, J. Kircher, S. Koos, M. Murray, B. Sharma, R. Singh, B. Sookman та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 23 листопада 2021 року, протокол № 4 й узгоджено з планом науково-дослідних робіт кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного

юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільової комплексної програми «Проблеми ефективності правового регулювання цивільних відносин в Україні» (№ державної реєстрації 0111u000963).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що це перша в Україні дисертаційна робота, у якій комплексно досліджено теоретичні й практичні аспекти правового режиму творів архітектури, створених із використанням штучного інтелекту за законодавством України та зарубіжних країн, визначено сутність окреслених правовідносин, досліджено їх суб'єктний склад та особливості механізму захисту прав їх учасників. У ході наукового дослідження отримано такі основні наукові результати:

у перше:

- доведено, що автором твору архітектури, який був створений з використанням штучного інтелекту та набув правової охорони як об'єкт авторського права, є саме його творець, або ж ліцензований користувач системи штучного інтелекту, що здійснив вагомий особистий інтелектуальний та організаційний внесок для його створення з урахуванням значної, необхідної та достатньої кількості одиничних інформативно наповнених запитів та змістовно-формулюючих підказок, що в значній мірі коригували та направляли штучний інтелект під час генерування формально-змістовного наповнення твору й зрештою визначили його остаточну форму та оригінальність як об'єкта цивільно-правового захисту. Доведено, що за цих умов з погляду права система штучного інтелекту підлягає розгляду як допоміжний для автора технічний інструмент створення твору, а не базове джерело генерування неоригінального об'єкта, на який виникають права особливого роду (*sui generis*);
- аргументовано, що сам факт використання штучного інтелекту для створення творів архітектури (з урахуванням усіх вимог чинного цивільного законодавства України) не може автоматично та беззастережно означати їх віднесення до неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, на які виникають права особливого роду (*sui generis*), оскільки в архітектурній діяльності, що полягає у створенні творів архітектури, втілених у різних формах,

обов'язковою є не тільки творча участь автора твору на всіх її етапах, але і його статус як спеціального суб'єкта цивільно-правової відповідальності за відповідність результату втілення цього твору в будівлі чи споруді будівельним нормам та правилам, естетичним та містобудівельним стандартам та іншим вимогам, що набуває особливого суспільного значення;

– доведено, що за умови відсутності творчого внеску фізичної особи для створення твору архітектури з використанням штучного інтелекту та мети подальшого втілення твору архітектури в містобудуванні, він може набувати правового режиму неоригінального об'єкта, що задовольняє естетичні чи інші найрізноманітніші потреби учасників цивільного обороту або використовується в навчальних чи інших цілях;

– визначено, що використання штучного інтелекту виключно для візуалізації архітектором авторського задуму на різних етапах архітектурної діяльності за рахунок долучення до архітектурного проєкту зображень, ескізів та креслень, згенерованих штучним інтелектом, за умови дотримання всіх інших нормативних вимог щодо оригінальності твору, не зменшує й не нівелює особистий творчий, інтелектуальний внесок архітектора та відповідно жодним чином не впливає на оригінальність твору архітектури та визнання його об'єктом відповідної правової охорони як твору;

– обґрунтовано можливість виокремлення загальних та спеціальних ознак твору архітектури як об'єкта цивільних прав. Загальні ознаки твору архітектури, як і будь-якого іншого різновиду творів, – це оригінальність, інтелектуальний, творчий характер, їх притаманність тільки людині. Спеціальні ознаки твору архітектури визначаються шляхом аналізу легального поняття твору архітектури, закріпленого у п. 57 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» – галузь створення (спорудження будівель, містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтних утворень) та форма втілення (креслення, ескізи, моделі будівель чи споруд, збудовані будівлі чи споруди, плани населених пунктів тощо);

- доведено, що для набуття творчим задумом архітектора правового значення твору архітектури він повинен відповідати вимогам будівельних норм і правил. І хоча формально в абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність» відповідність будівельним нормам і правилам є ознакою проєкту, а не власне творчого задуму (архітектурного рішення), яке становить частину проєктної документації, проте лише обов'язкове врахування будівельних норм дає змогу розглядати будь-яку форму втілення творчого архітектурного задуму як твір архітектури, що підлягає правовому захисту. Аргументовано, що відповідність будівельним нормам та правилам має не тільки суто теоретичну значущість для характеристики особливостей твору архітектури, але й практичне значення – для розмежування подібних об'єктів правового захисту, адже вказані форми втілення творів архітектури мають окремі ознаки, якими характеризуються також твори образотворчого мистецтва (п. 58 ст. 1 та п. 8 ч. 1 ст. 6 «Про авторське право і суміжні права»), ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, та інших сфер діяльності (п. 15 ч. 1 ст. 6 «Про авторське право і суміжні права»);
- визначено, що плани населених пунктів, затверджені уповноваженими органами публічної влади у встановленому законодавством порядку (зокрема, Законом України «Про основи містобудування»), або проєкти таких планів, що створюються в межах здійснення своїх функцій відповідними органами публічної влади, не є об'єктами авторського права згідно з п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» як акти органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що є офіційними документами політичного, законодавчого, адміністративного і судового характеру (закони, укази, постанови, рішення, державні стандарти тощо), а також їх проєктами;
- схарактеризовано особливості правової природи авторського нагляду у сфері архітектури, що здійснюється під час створення твору архітектури, заключним етапом якого є зведення об'єкта архітектури як форми втілення такого твору. Його юридична унікальність як елемента змісту досліджуваного правовідношення полягає в його подвійній правовій природі, адже авторський

нагляд є правообов'язком – водночас і правом, і обов'язком архітектора як автора твору архітектури, оскільки містить ознаки як можливої, так і необхідної поведінки суб'єкта правовідношення. Насамперед авторський нагляд є необхідним складником забезпечення контролю за дотриманням будівельних норм та правил у сфері архітектурної діяльності, що вже свідчить про те, що ця діяльність однозначно виходить за межі можливої поведінки архітектора як управненого суб'єкта, адже має також і обов'язковий характер. Реалізуючи право на недоторканність твору архітектури, архітектор під час авторського нагляду одночасно і має право заперечувати проти недотримання проекту, причому він не може бути примушений реалізувати це право, якщо це не стосується дотримання законодавчо встановлених норм у будівництві, разом з тим зобов'язаний вжити заходів у разі відхилення від проекту;

удосконалено:

– розуміння поняття оригінальності твору як новели чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права», легальне визначення якого послуговується поняттями власної інтелектуальної творчої діяльності автора та творчих рішень, тобто використовує категорію творчості. З'ясовано, що творчість притаманна винятково людині, оскільки для цього потрібне усвідомлення себе та навколишньої дійсності, розуміння меж і можливостей, здатність осмислювати усвідомлюване та втілювати результати цього осмислення у якісно нову форму, на що спроможна тільки людина. Тому тільки людина є автором твору, а комп'ютерні програми, зокрема і штучний інтелект, у результаті свого автономного функціонування оригінальний об'єкт створити не можуть. Оригінальність твору та, відповідно, його охороноздатність не залежить від його мистецької цінності чи складності;

– положення щодо необхідності узгодити нормативне закріплення системи творів архітектури в законодавстві про авторське право та архітектурну діяльність. Визначено, що відповідно до специфіки процесу втілення відповідних об'єктів (будівель чи споруд) згідно з чинним законодавством України твори архітектури є поняттям, що об'єднує твори у галузях спорудження

будівель, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних утворень. Запропоновано відповідні зміни до п. 11 ч. 1 ст. 6 «Про авторське право і суміжні права» та ч. 2 ст. 29 Закону України «Про архітектурну діяльність»;

набули подальшого розвитку:

– твердження про можливість і доцільність внесення до ст. 29 Закону України «Про архітектурну діяльність» норми про визнання замовника об'єкта архітектури співавтором твору архітектури, створеного на замовлення, за умови, що він зробив істотний внесок у створення архітектурного рішення. При цьому замовник може використати штучний інтелект і створити зображення або модель для детальної візуалізації свого авторського задуму та його подальшої професійної обробки кваліфікованим архітектором. У такому разі ці зображення або модель долучаються до проєкту, а для визнання замовника співавтором від нього не вимагається дотримання будівельних норм, як від архітектора (інженера), що має кваліфікаційний сертифікат;

– розуміння пов'язаності авторського права на твір архітектури та права власності на об'єкт архітектури як специфічної ознаки цього об'єкта цивільних прав, пов'язаної з його призначенням для безпосереднього використання;

– цивілістична характеристика категорій правового режиму об'єкта та правового статусу суб'єкта цивільних правовідносин, зокрема й авторсько-правових, встановлено їх спільні і відмінні риси. Наголошено, що категорія правового режиму об'єкта цивільного правовідношення вказує насамперед на межі та обмеження в його правовому регулюванні, тобто на імперативні елементи в загальному диспозитивному регулюванні цивільних відносин. Категорія правового статусу застосовується до суб'єктів правовідношення, її основою в цивільному праві є правосуб'єктність особи. Проте спільною ознакою категорій правового статусу і правового режиму є цільова спрямованість правового регулювання відносин у сфері взаємодії наділених відповідним правовим статусом суб'єктів щодо об'єктів із визначеним правовим режимом.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.

Методологічною основою дисертаційної роботи є загальні та спеціальнонаукові методи дослідження. Застосування діалектичного методу дало змогу проаналізувати правовий режим творів архітектури та штучного інтелекту та з'ясувати особливості застосування останнього в процесі створення творів архітектури.

За допомогою історичного методу з'ясовано підґрунтя сучасного правового регулювання авторсько-правових відносин та відносин щодо штучного інтелекту.

Метод системно-структурного аналізу надав можливість комплексно з'ясувати специфіку правового режиму твору архітектури, втілену в нормах різних нормативно-правових актів, а також місце штучного інтелекту в цивільних правовідносинах.

Порівняльно-правовий метод використано для визначення особливостей та запозичення позитивного досвіду правового регулювання відносин, розглядуваних у роботі та визначення їх основних положень, зокрема поняття твору архітектури, оригінальності, творчості, авторства штучного інтелекту, у зарубіжному та міжнародному праві.

Формально-юридичний метод дав змогу визначити проблеми в правовому регулюванні відносин щодо творів архітектури, штучного інтелекту та застосування штучного інтелекту для створення творів архітектури та запропонувати способи їх усунення.

Емпіричним підґрунтям роботи є законодавчі та інші нормативно-правові акти, судова практика України, зарубіжних країн, а також положення міжнародного права, цивілістичні наукові дослідження тощо.

Вказані методи використовувалися у взаємозв'язку, що сприяло повноті дослідження й обґрунтованості сформульованих висновків і пропозицій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, у різних сферах, зокрема: правотворчій – для

вдосконалення положень чинного цивільного законодавства України, які регламентують відносини, пов'язані зі створенням творів архітектури з використанням штучного інтелекту та розпоряджаннями правами на ці твори; правозастосовній – під час розгляду судами певних категорій справ та/або адвокатами, нотаріусами, юрисконсультами чи іншими особами – під час здійснення ними професійної діяльності; науково-дослідній – для проведення подальших наукових досліджень проблем, пов'язаних з правовим режимом творів архітектури, штучного інтелекту, оригінальністю творів; навчальному процесі – під час викладання таких дисциплін, як «Цивільне право України» та «Право інтелектуальної власності», для підготовки відповідних навчальних посібників, підручників та методичних матеріалів для студентів юридичних закладів вищої освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення й висновки, сформульовані в представленій науковій роботі, обговорювалися на засіданнях кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні: (м. Харків, 16 грудня 2022 р.); «Доктрина приватного права: традиції та сучасність» (м. Харків, 4 лютого 2022 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено у п'яти наукових працях, з яких 3 – у наукових фахових виданнях України, 2– у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Ніколаєва О. В. Правовий режим творів архітектури, створених із використанням штучного інтелекту. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2023. № 1 (57). С. 215–222.

URL: [http://visnyk-
psp.kpi.ua/article/view/280835/274986](http://visnyk-
psp.kpi.ua/article/view/280835/274986). DOI: 10.20535/23085053.2023.1(57).2
80835. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280835](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280835)

2. Ніколаєва О. В. Підстави надання правової охорони творам архітектури, створеним з використанням штучного інтелекту. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С. 26–30.

URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/4/5.pdf>. DOI: 10.32782/2521-6473.2023-4.5.

3. Ніколаєва О. В. Проблеми відповідальності автора, пов'язані зі створенням творів архітектури з використанням штучного інтелекту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 200–204.

URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/48.pdf. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-4/46.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ніколаєва О. В. Доктринальні підходи щодо специфіки цивільно-правового режиму творів архітектури, створених із використанням штучного інтелекту. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (м. Харків, 4 лют. 2022 р.). Харків, 2022. С. 466–470.

2. Ніколаєва О. В. Питання цивільно-правової кваліфікації творів архітектури, створених із використанням штучного інтелекту. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (м. Харків, 16 груд. 2022 р.). Харків, 2022. С. 239–243.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Загальний висновок. Дисертація Ніколаєвої Ольги Вікторівни на тему «Цивільно-правовий режим творів архітектури, створених з використанням штучного інтелекту: вітчизняний та світовий досвід» є кваліфікаційною науковою роботою, містить нові науково обґрунтовані результати, які виконують конкретне наукове завдання, що полягає у отриманні нових результатів у формі наукових висновків щодо визначення правового режиму творів архітектури, створених із використанням штучного інтелекту, з урахуванням вітчизняного та світового досвіду, з'ясування проблем цивільно-правового регулювання відносин, об'єктом яких є відповідні твори, та надання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для їх вирішення.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Ніколаєвої Ольги Вікторівни на тему «Цивільно-правовий режим творів архітектури, створених з використанням штучного інтелекту: вітчизняний та світовий досвід» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Головуюча на засіданні:
докторка юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри
цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Алевтина БІРЮКОВА

Секретар на засіданні

18.11.2024

Підпис *Бірюкової А.*
 Свідчую *Філової Ю.*
 ач.ВК
 18.11.2024 р.

Юлія ФІЛОНОВА